

מאמר ח

זמן התפילה - לפי הצורך להכנה להכרת מלכות שמים

זמן ההכנה לתפילה - כל אדם לפי מדרגתו

[א] וזמן ההכנה הזו הכל לפי מה שהוא אדם. וחסידיהם היו שוהים רק שעה אחת

לתפילה כדאיתא (נרמז ל:).

זמן ערבית עד עלוה"ש - דבחסכת הלילה זקוקים להכנה רבה יותר למצא בהירות מלכות שמים
וזה טעם גם כן שהרחיבו בזמן של ערבית עד עמוד השחר" (נרמז ל:; שם מ:), כי

❁ ❁ ❁ מקורות וביאורים ❁ ❁ ❁

^א הבטוי 'הכל לפי מה שהוא אדם' ע"פ לשון המשנה (נ"ס מ, יא), שבא לבטא שיעור שאינו קבוע אלא תלוי אצל כל אדם לפי מדרגתו. וכן לענינו, מידת ההכנה הנצרכת לתפילה וקבלת עומ"ש, תלוי כל אדם לפי דרגתו ומצבו.

^ב לשון המשנה "חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים, כדי שיכוננו את לבם למקום". לשון הרמב"ם (נ"ס מ"ד פ"ד ה"ז) "ביצד היא הכוונה, שיפנה את לבו מכל המחשבות, ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה, לפיכך צריך לישוב מעט קודם התפלה כדי לכון את לבו ואחר כך יתפלל בנחת ובתחנונים ... חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם תפלה...". הטור (ע"פ מקצת לשון ס"ג, ג, נ"ג, נ"א) "המתפלל צריך שיכין מקום לתפלתו ושיכין לה בגדיו ומחשבתו וגופו... ובבואו להתפלל יראה מעט קודם שיקום להתפלל דתנן חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם תפלה כדי שיכוננו לבם למקום... מחשבתו כיצד ... המתפלל צריך שיכין לבו ... ויחשוב כאילו שכינה כנגדו שנאמר שוית' ה' לנגדי תמיד ויעיר הכוונה ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו... וכן היו עושין חסידים ואנשי מעשה שהיו מתבודדים, ומכוונין בתפלתן, עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהתגברות רוח השכלית עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה". רבינו יונה (נרמז ל: מ"ד פ"ד ה"ז) "כדי שיכוננו לבם למקום. יש מפרשים כדי שיפנו טרדת המחשבות ויכונו באמירת התפלה, ואין זה נראה ... אלא ודאי כך הוא הפירוש - כדי שיכונו שיהיה לבם שלם בעבורת המקום ויבטלו מלבם תענוגי העולם הזה והנאותיהם כי כשיטהרו לבם מהבלי העולם הזה ויהיה כוונתם ברוממות השם תהיה תפלתם רצויה ומקובלת לפני המקום".

^ג ביאור הענין. דכתבו הפוסקים דשיעור ההכנה הנצרכת לתפילה, הוא לפי דרגתו של אדם. וכדברי הפרישה (נ"ס מ, ג, ב) "כתב רבינו יונה (שם ד"ה חסידים) מוכח דשעה אחת דוקא קאמר מדקאמר בגמרא (נ"ס ל:): על זה מכדי ג' תפילות בכל יום הרי ט' שעות תורתן ומלאכתן אימת נעשית וכו' שמע מינה דדוקא שעה ממש קאמר. ורבינו (נ"ס מ) שכתב 'ישהה מעט' וכו' אפשר דהכי קאמר לפחות כל אדם צריך לשהות מעט, שהרי חסידים הראשונים היו שוהין אפילו שעה אחת ממש". ומעין זה במגן אברהם (שם ס"ב) "תלמידי רבינו יונה הוכיח הכא פירוש 'שעה' - אחת מ"ב ביום, זה לחסידים ולשאר עם די בשעה מועטת כמה שכתב (ס"ג פ"ד סוף סעיף כ') [= 'ישהה שיעור שני פתחים']". [ורבינו מבאר זאת ע"ד רמז (דונר דק ע"מ ק"ח) "... דשעה אחת שהיו החסידים הראשונים שוהים קודם תפילתם... וזה לחסידים... אבל שיעור שני פתחים הוא לכל אדם כידוע" (ע"פ שם ל"ד)].

אבל כאן נקט רבינו באופן שונה. דאדרבה לפי מעלתו של אדם ומדרגתו הרוחנית, כך נצרך לו הכנה מועטת יותר לתפילה, שהרי הוא מוכן ועומד לפני הקב"ה, ואדם פשוט יותר זקוק להכנה מרובה יותר, להתפשט מן הגשמיות. וכפי שכתב (פ"ד ד"ק ויש מ"א) "אך הענין דחסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת כדי שיכוננו לבם, והיינו ליישר לבם שיהיה רק לב אחד לאביהם שבשמים ולא יהיה בלבם שום דבר מעניני הגוף וזה מעלת החסידים. ומכל מקום מצינו מעלה גדולה מזו על דרך שאמרו (נרמז ל: מ"ד פ"ד ה"ז) 'ונשכים ונמצא יחול לבנו ליראה את שמך, היינו שאינו נצרך שום הכנה רק מוצא לבנו מוכן ליראת ה' כל היום ויכול להתפלל תיכף'". וראה גם (דונר דק ע"מ י"א) "... שיש שאינם צריכים רק לברר מדרגה אחת ודי בשעה אחת לחסידים הראשונים שהיו שוהים שעה אחת ומתפללים, והותיקין לא היו צריכין בירור כלום, והוא (שלמה המלך ע"ה - ע"ה) היה צריך בירור בכל הארבע מדרגות...".

וע"כ לענינו מפרש רבינו, דשיעור שעה נאמר לחסידים הראשונים, שלהם הספיק רק שעה אחת כדי להתכונן. [ולצדיקים מיוחדים, כ'ותיקין' סגי בפחות], אבל אנשים מן השורה זקוקים להכנה מרובה יותר.

ומן הענין לצ"ח, "בשמו הק' של הר"ר בונים מפרשיסחא... שאלו אותו מפני מה אינו מתפלל בבוקר, רק מאוחר מכל. והשיב להם מפני שיש אברים באדם שאפילו הוא עצמו יקוץ משנתו אבל האברים עודם ישנים, וכתב 'כל עצמותי תאמרנה ד' מי כמוך' (תהלים ל"ג, י), שכל האברים צריכין להודות. לכן צריכים להמתין עד שיקצו כל האברים...". (שם ש"פ קדש, מהד"ס ע"ק תפילה לוח כ).

^ד כלומר, דלהאמור שלפי כמה שהאדם פחות מוכן לתפילה, כך נצרך לו יותר זמן להכנה. כן הוא גם באדם עצמו = במצביו השונים. שבמצב של 'לילה', נצרך יותר זמן להכנה להגיע לבהירות מאשר במצב של 'יום'.

^ה במשנה (נרמז ל: מ"ד פ"ד ה"ז) מבואר דזמן קריאת שמע של ערבית לחכמים עד חצות, ולרבן גמליאל עד עמוד השחר. ובגמ' (שם מ: מ) נפסק הלכה כרבן גמליאל. [ונחלקו הראשונים עד מתי זמן קר"ש של ערבית לכתחילה, ראה טור וב"י (נ"ס מ"ד, נ"א) ונאכמ"ל]

בחשכת לילי קשה למצוא בהירות מלכות שמים – פְּעָמִים עד עלות השחר, כולי האי ואולי.

ביום כשניכר האור – ניתן לקבל עומ"ש מיד

מה שאין כן ביום. כמו שנאמרי (מל"ג, ג) 'להגיד בבוקר חסדך', אז אפשר להגיד מיד בבוקר מתוך אור הניכר.

בלילה אין הגדה על העבר – רק קווי ואמונה על העתיד

מה שאין כן בלילות, רק האמונה בלב, ולא ההגדה – שהוא ההוצאה מכח אל הפועל על העבר, אלא הקיווי על העתיד כאשר 'אתא בוקר', גם בכל הלילה כולו.

✻ ✻ ✻ מקורות וביאורים ✻ ✻ ✻

¹ שכן 'לילה' ו'חשך' נמשלים תמיד בהעדר הבהירות והכרה במלכות שמים; וכן על נסיונות עולם הזה, והמכשולות ברוחניות. 'הוי האמרים לרע טוב, ולטוב רע, שמים חשך לאור ואור חשך...' (שפי"ה, ט); "העולם הזה שהוא דומה ללילה" (פסחים 3: ועוד ר"ס); "גיהנם שדומה ללילה" (יצמות קט: ועוד ר"ס).

² הבטוי 'פעמים עד עלות השחר', על פי המתואר בגמ' (ד: ט) "פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים בלילה, אחת קודם שיעלה עמוד השחר, ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר, ויוצא בהן ידי חובתו, אחת של יום ואחת של לילה". נלפי פשוטו המשמעות הנרמזת, שלפעמים אין האדם מצליח למצא בהירות בחשכות הלילה לקבל עומ"ש, וכך מתאמץ להכין עצמו כל הלילה. אולם יתכן שהרמז בזה שממתין עד סמוך לעלות השחר, היינו שיתחיל להתנוצץ כבר מעט מאור היום...

³ הבטוי על פי הגמ' (מגילה ד:), ופירש"י שם "כולי האי ואולי – כל היסורין הללו יקבל, ועודנו בספק אם תהיה לו תקוה". וה"נ הכוונה כל ההתאמצות והכנה להשיג הבהירות בחשכת הלילה, ועדיין ספק אם יעלה בידו.

⁴ שביום זמן קריאת שמע הוא רק עד שלש שעות (נדרים ט:), וזמן תפילה הוא רק עד ארבע שעות או חצות (ס"ט, ט). ולא כל היום. שכן ביום שיש אור בהירות (הפ"ק הל"ל ו'המשך' ה"ג), נקל להגיע להכרת הבורא, ואין צריך להכנה מרובה כל כך.

⁵ לשון הפסוק "להגיד בבקר חסדך, ואמונתך בלילות". ופירושו "להגיד בבקר חסדך – בעת הגאולה. ואמונתך בלילות – ובעוד צרת הגלות להאמין בך שתשמור הבטחתך" (ש"י). והמהר"ל (נ"ג יט"ז פ"ט) "ואמר 'להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות' – כי הבוקר הוא עולם הבא, שהוא כולו אור, ... ועולם הזה נקרא 'לילה'. וזהו 'אמונתך בלילות', הוא עולם הזה שדומה ללילה. ובדאי בעולם הבא אז נראה החסד והטוב שהשם יתברך עושה עם הצדיקים. ובעולם הזה, שאין הצדיקים שרוים בטובה, 'להגיד אמונתך בלילות', כי עולם הזה דומה ללילה, ובו יגיד אמונתו. כי אף על גב שהוא בצרה, הוא מאמין בו יתברך שיהיה לו הטוב בעולם הבא".

⁶ רבינו מדייק בלשון הפסוק, אשר לכאורה ההיפך והניגוד של 'לילה' הוא 'יום', [והניגוד ל'בוקר' הוא 'ערב'], ומדוע נקט 'להגיד בבוקר חסדך' – בניגוד ל'אמונתך בלילות'. ולכן מפרש שבא להורות, שביום- שיש בהירות ואור, אזי תיכף בבוקר – בתחילת היום כבר מוכנים להכיר את הקב"ה 'להגיד חסדך'. משא"כ בלילה, שהוא זמן הקווי והאמונה, זמנה כל הלילה (דלקמן).

⁷ רבינו מדייק מן הפסוק שיש הבדל מהותי בין עבודת ה'יום' וה'לילה'. דהנה, החילוק בין ה'יום' וה'לילה' ברור הוא, ביום יש הארה וחסדים נגלים, ובלילה חושך והסתר פנים. ברם עדיין יתכן שעבודתם שווה [וכענין שאמרו חז"ל (נדרים ד:)] "חייב אדם לברך על הרעה, כשם שמברך על הטובה". אכן רבינו מדייק שענין עבודת היום הוא 'להגיד חסדך', שהוא בטוי של המשכה למעשה (כ"א הערה ה"א), ואילו עבודת הלילה הוא 'אמונתך' – האמונה והקווי שבלב.

ולכאורה כוונת רבינו, שכן ענין 'הגדה' (כ"א לקמן) יכול האדם כאשר ניכר לו החסדים. אבל בזמן החשכות והקושי, קשה לאדם להכיר את החסד הטמון בהם – 'להגיד חסדך'. ולכן עיקר העבודה בלילה הוא להתחזק באמונה, ולקוות לטוב בישיעת השם. [נורק על צדיקים מופלגים ומיוחדים מתואר שהיה עבודתם, שכבר בעת הצרה כבר ראו והכירו את הטוב שבו. וכפי שבארו המפרשים את ההבדל בעבודת התנאים שראו שועל יוצא מבית קדשי הקדשים, שכולם היו בוכים ור' עקיבא משחק (מסכת נד: ע"ג). שרק במדריגת ר"ע הכיר כבר בעת הצרה את הארת הישועה. אבל לשאר התנאים שם, בעת הצרה ראו את הקושי]. וע"כ לעניננו. עבודת הלילה שהוא 'אמונתך' – להתחזק באמונה ולקוות לטוב, הוא עבודה קשה יותר, ונצרכת הכנה וזמן רב יותר.

⁸ מבואר ש'הגדה' הוא ענין 'המשכה'. [על פי הכתוב (מלא ג: ח) "נהר די נור נגד ונפק" – 'מושך ויוצא' (ש"ע)]. ולעניננו הכוונה הוצאה/המשכה מן הכח אל הפועל. דהיינו שהנהגת הקב"ה בבריאה ניכרת ע"י השפעת רוב טוב וחסדו, וההכרת הדבר והבטוי זאת כלפי חוץ, הוא כממשך ומוציא זאת מן הכח אל הפועל.

[וכמובא בפסוק (נדרים ג: ה) "וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ, וכל עשב השדה טרם יצמח, כי לא המטיר ה' אלקים על הארץ, ואדם אין לעבד את האדמה". ופירש"י "וכל עשב השדה טרם יצמח – עדיין לא צמח... על פתח הקרקע עמדו עד יום ששי. כי לא המטיר – ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים". הרי כאשר האדם מכיר בטובתו של מקום,

תפילה 'הכרת הנוכח' - ובגודל הקושי כך הרחבת הזמן

תפילת ערבית רשות - דבחסכת הלילה קשה להתפלל בהכרת הנוכח

[ב] ולכך^{יז} תפילת ערבית רשות (נרמז מ:). כי תפילה הוא הכרת הנוכח יותר

מקריאת שמע, כמו שכתבתי לעיל (מאמר ו), ואי אפשר לחייב בלילה. ד"זה שמי 'לעלם' כתיב" (שמות ג, טו; פסמים ג.) בעולם הזה - שדומה ללילה" (פסמים ז; חגיגה יז; צנא מלעלם פג:). רק 'רשות' י"י, למי שחננו ה"י להיות 'לילה כיום יאיר' לא.

❁ ❁ מקורות וביאורים ❁ ❁

ומודה משבח ומתפלל, הוא המוציא זאת 'מן הכוח אל הפועל'. וזהו ענין 'להגיד חסדך' - 'המשכה'.

יד על פי לשון הכתוב (שפי' גא, יא- יב) "...שומר מזה מלילה, שומר מזה מלילה. אמר שומר אֶתָּה בקר וגם לילה...". ופירושו "שומר מזה מלילה - שומר ישראל מה תהא מן הלילה והחשכה הזאת? אמר שומר - הקדוש ברוך הוא. אתא בקר - יש לפני להזריח לעשות בקר לבם". ולענינו הכוונה, שעבודת ה'לילה, הוא להמתין בצפיה ובאמונה ל'אתא בוקר' - ישועת השם.

טו רבינו חזון לדבריו לעיל, ההבדל בין עבודת היום - שהוא 'להגיד חסדך', שזמנה בבוקר שהוא תחילת היום, שכן תיכף בתחילת היום יש ההכרה במלכות שמים. משא"כ בלילה, שעבודתה שהיא 'אמונתך', הקווי והאמונה, אכן זמנה כל הלילה ממש, עד לאור הבוקר בהגעת הישועה. וזהו הרמז שזמן ערבית הוא כל הלילה, ואילו זמן קר"ש שחרית רק בתחילת היום].

טז כלומר, לאור האמור דבלילה - זמן ההסתר והחושך, קשה להכיר במלכותו שמים בבהירות. בזה יובן שאם לקריאת שמע הוצרך הכנה מרובה, וזמנה כל הלילה, הרי לתפילה - שהיא דרגה נעלה יותר של הכרת מלכות שמים, כעומד לפני המלך ממש, אי אפשר לחייב זאת לכל אדם שיוכל להשיג זאת בעת ה'לילה'. ולכן 'תפילת ערבית רשות'.

וכתב רבינו (קונטרס עם האוכל לז' טו), "טעם תפילת ערבית רשות, דרצה לומר בזמן החשכות והגלות שנמשל ללילה אי אפשר להיות תפילה חובה, כי קשה מאד להתפלל אז, רק רשות למי שזוכה שלא יתבלבל בכל מיני בלבולים עם כל זה יוכל לכוון לבו למקום. וכפשוטה (כלומר על דרך הפשט מדוע תפילת ערבית רשות), בלילה מחבלי שינה קשה לכוון".

יז לשון הגמרא "והיה ה' למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" (נחמיה ז, ט), אטו האידנא לאו 'אחד' הוא? אמר רבי אחא בר חנינא לא כעולם הזה העולם הבא, העולם הזה, על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב, ועל בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת. לעולם הבא כולו הטוב והמטיב (שלאן שם נשורה רעה' - רש"י). 'ושמו אחד'... אמר רב נחמן בר יצחק: לא כעולם הזה העולם הבא, העולם הזה - נכתב ביו"ד ה"י ונקרא באל"ף דל"ת, אבל לעולם הבא כולו אחד - נקרא ביו"ד ה"י, ונכתב ביו"ד ה"י. סבר רבא למדרשה בפירקא אמר ליה ההוא סבא 'לעלם' כתיב (ז' שמי לעלם ספר וי', לשון העלמה)".

והנקודה העולה מדברי הגמרא, שבעולם הזה גלוי כבוד שמים (שהוא הפגנות שם העלם - שם הוי"ה) הוא ב'העלם' [ובעולם הזה 'זה שמי לעלם' - שאין נגלה דבר זה לעין שה' יתברך מלא באמת כל הארץ כבודו" (קדושת שנת מאמר ז)]. ולכן יש בו גם 'בשורות רעות'. ואילו לעולם הבא, שכבוד שמים יהיה בגלוי, יהיה בו התגלות החסדים - כולו הטוב והמטיב.

ועכ"פ לענינו, בעולם הזה הדומה ללילה, כבוד שמים הוא בהעלם וקשה מאוד להשיג בו ענין 'הכרת ה' בנוכח', שהוא הכרה ברורה בגלוי.

יח במקורות שונים (שנינו נפיש, ועוד רבים) מובא השוואת 'עולם הזה ללילה', ורבינו השווה זאת גם לסוגין, להורות ש'לילה' (=עוה"ז) הוא זמן 'העלם' (=עוה"ז).

יט כלומר, דאם ב'לילה' קשה להכיר מלכותו ית', א"כ מדוע תקנו בכלל - עכ"פ 'כרשות' - תפילת ערבית ב'לילה', שאינו זמן המתאים ל'תפילה' - הכרת הבורא בבהירות. ע"כ מבאר רבינו, שאין הדבר מוחלט, וישנם כאלו, נאו זמנים ומצבים כאלו], אשר האדם זוכה להכיר את הקב"ה בבהירות גם בחשכת ה'לילה'.

כ ראה זוה"ק (פרומס ק). "ועל דא לא שויהא חובא לצלותא דערבית, דלית מאן דיכול לאתקנא לה כיעקב...".

כא הבטוי הוא על פי לשון הפסוק (מחלים קלט, יב) "גם חשך לא יחשיך ממך, ולילה כיום יאיר, כחשיכה כאורה".

ומשמעותו כאן, שמי שזוכה, גם בעת הקושי והחושך הוא מכיר את הקב"ה בבהירות כבעת הישועה (ראה בהערות לעיל אודות מדינת יר' עקבא משחק, בעת הגלות). [ראה מאור עינים (ויאל ד"ה ויאל) "... מי שיש בידו אמונה... יוכל לבא למדרגה גדולה, אף שהוא במדרגות 'לילה', 'כיום יאיר לו' האמונה, וד"ל]].

האידינא קבלוהו לחובה – בעקבתא דמשיחא הסמוד לאור היום
רק האידינא, בעקבות דמשיחא קרוב לאור היום, קבלינהו לחובה (ר"ף זרכוט יט.);
רמז"ס הלכות תפילה פ"א ה"ו).

זמן תפילה רב משל קריאת שמע ואף יש לה תשלומין – דעומ"ש בנוכח זקוק להכנה רבה יותר
ותפילת השחר גם כן זמנה עד הצותי (זרכוט כו.), יותר מזמן קריאת שמע (זרכוט ט:).
כי לקבלת הנוכח ממלכות שמים צריך הכנה יותר. ולכ"י יש תשלומין לתפילה אצל
תפילה הסמוכה, אף על פי שעבר הזמין (זרכוט כו.).

לאחר בי תפילות אין תשלומין – שמוחזק שלא יוכל לכוון קבלת עומ"ש כראוי
מה שאין כן בתפילה השלישית, הוי מעוות וכו' (קהל א, טו; זרכוט כו. ונמוספות ד"ה
טעה), דבתרי זימני הוי חזקה לגבי אותה דלא מצי מכוון לה.

מקורות וביאורים

כב לשון הרי"ף "ואפילו למאן דאמר רשות, חובה היא דליתא אבל מצוה איתא, והאידינא נהוג עלמא לשוייה כחובה".
לשון הרמב"ם "ואין תפלת ערבית חובה כתפלת שחרית ומנחה, ואף על פי כן נהגו כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם
להתפלל ערבית, וקבלוה עליהם כתפלת חובה".

ולענינו מפרשו רבינו, שכיום בעקבות משיח, כבר נתנוצץ מאור הגאולה (ראה הערה הנ"ל), וע"כ יש אפשרות יותר להכיר
את הקב"ה גם בחשכת הגלות. ולכן אפשר לחייב גם ה'תפילה' (=הכרת הטובה) ב'לילה' (=זמן המושך והקושי).
יצוין שבמקו"א (קונטרס עת האוכל אות טו), ביאר רבינו בענין אחר: "והאידינא קיבלו לחובה, משום דבלאו הכי אין מכוונים,
כמו שכתב רמ"א (א"ח קא, א; וראה טושי"ט ע, ג)".

ג כפי המקובל מתלמידי בעש"ט, דאף דדור 'עקבתא דמשיחא' הוא השפל ביותר, שהוא סוף כל ירידת הדורות, מכל
מקום במידה מסוימת יש בו מעלה, שמחמת קירבתו לגאולה, כבר מתחיל להתנוצץ בו אור הגאולה. וכענין שמצאנו אודות
סוף הלילה, שמתחיל כבר להתנוצץ בו אור היום.

ראה רמתיים צופים (ס"ו, א, אות קא) "... ושמעתי בשם הרב הקדוש ר' פנחס ז"ל מקאריץ ... התנאים ואמוראים היו
סמוכים לחורבן בית המקדש והיה עדיין האור מהבית המקדש מתנוצץ שנשתלק בקרוב. וכמו כן הצדיקים האחרונים בדורות
הללו סמוכים לאור של משיח. לזה אין חידוש שהיכולת בידם להשיג האמת...". וכן באמרי פנחס (שער המורה אות קיג) "מה שאני
אומר דבר שהיה חידוש בימי התנאים, כי הם היו רחוקים ממשיח...". עיי"ש. וכן הביא רבינו (מחשבות מרחן ט) "... ובפרט בדורות
הללו בעקבתא דמשיחא, יוכלו להשיג הארה גדולה מאורו של משיח...". [ויסוד הדברים מרומז בספרי המקובלים
הקדמונים, ברית מנוחה (מהד' י"ס תשי"ט עמ' סה) "... כי זה אמת, דורות הראשונים לעולם חכמתם שהם חכמים מחוכמים,
דורות אמצעיים אינם כל כך, אחרונים חכמים מן הראשונים, וזהו לפי טבע ולפי יצירת העולם, כמו שהגלגל חוזר..."].

יד לשון המשנה "תפלת השחר עד חצות, רבי יהודה אומר: עד ארבע שעות". ובגמ' (מ, ה) 'הלכה כרבי יהודה'. ובשו"ע
(א"ח פט, ב) "זמן תפלת השחר... נמשך זמנה עד סוף ארבע שעות שהוא שליש היום. ואם טעה, או עבר, והתפלל אחר ארבע
שעות עד חצות, אף על פי שאין לו שכר כתפלה בזמנה, שכר תפלה מיהא איכא". (ורבינו לא נמית לדקדק כמה נפרטי השטות להלכה). ואילו
זמן קריאת שמע של שחרית, הוא רק עד שלש שעות.

כה היינו מחמת הקושי להתכוון לתפילה כראוי. [ואכן דין 'תשלומין' נאמר רק בטעה או נאנס, ולא בביטול במזיד (ראה
הערה הנ"ל)].

כו לשון הגמ': "טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים, שחרית מתפלל במנחה שתים... טעה ולא התפלל
מנחה מתפלל ערבית שתים, ואין בזה משום דעבר יומו בטל קרבנו. מיתבי, ... 'מעוות לא יוכל לתקן' - זה שבטל ... תפלה
של ערבית או תפלה של שחרית... אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: הכא במאי עסקינן - שבטל במזיד".

כז לשון התוספות "... ומיהו אם איחר עד המנחה נראה דעבר זמנו בטל קרבנו, כיון ששהה כל כך ולאחר ב' תפלות לא
מצינו שתיקנו חכמים לחזור ולהתפלל אם שכח ... ובסמוך קרי ליה מעוות לא יוכל לתקן".

ורבינו בא ליתן טעם מדוע באמת לא תקנו תשלומין גם לאחר זמן רב יותר [הלא ענין תשלומין לתיקון מצאנו גם
לאחר זמן מה. וכפי שיש הסוברים כן גם לענין תפילה (ראה פ"י ח"ט ק"ה, ס"ד, מה שהאריך בזה)]. וע"כ מבאר רבינו לטעמיה, דענין
תשלומין נועד למי שלא הספיק לכוון מחשבתו לעמוד בתפילה בהכרת הנוכח. ועל כן, אי לא הצליח כן אפילו בזמן
התפילה הסמוכה, חזקה שגם לא יצליח בזה לאחר כן.

כח כשיטת רבי, שבתרתי זימנא הוה חזקה, ולכמה דיני תורה הלכה כמותו (ראה יצמות ס"ד).

כט היינו לגבי תפילה מסוימת זו. [דוודאי שאר תפילות צריך להתפלל, ולא אמרינן שחזקה שלא יכוון בהם].

ל הבטוי ע"פ (זרכוט ח) "... התם בכונה תליא מילתא, ואנן סהדי דלא מצי לכווני דעתיה".